

ROZDZIAŁ 25

TECHNIKI NAUCZANIA PRZEDSIĘBIORCZOŚCI A ICH SKUTECZNOŚĆ

*„Kto nie chce zrobić – szuka powodów,
kto chce zrobić – szuka sposobów”¹*

1. Wprowadzenie

Obecny czas, gdy jesteśmy u progu Unii Europejskiej, kieruje naszą uwagę w kierunku wykorzystania naszych możliwości i szans w „nowej Europie”. Przede wszystkim należy zastanowić się, w jaki sposób odnajdziemy swoje miejsce wśród państw członkowskich. Głównie powinno dotyczyć to edukacji, a co za tym idzie kwalifikacji uzyskiwanych przez absolwentów polskich szkół średnich jak i uczelni wyższych. Gdyż od tego zależeć będzie ich miejsce w nowej Europie. Dlatego w polskim systemie edukacji wprowadza się stopniowe zmiany, uzależnione od możliwości finansowych placówek edukacyjnych, w technikach nauczania przedmiotów zawodowych, w tym również Przedsiębiorczości.

Opracowanie to podejmuje próbę przedstawienia i ocenę technik nauczania przedsiębiorczości w szkołach ponadgimnazjalnych oraz wyższych. W opracowaniu ujęto przykłady technik nauczania stosowanych przez pedagogów szkół ekonomicznych miast Dolnego Śląska (Świdnica, Wrocław, Wałbrzych). Uwzględnia ono fakt, że średniej wielkości miasta wykazują wysoką stopę bezrobocia, a wśród wszystkich bezrobotnych dużą część stanowią absolwenci szkół ponadgimnazjalnych zawodowych jak, w tym szkół ekonomicznych.

2. Istota nauczania przedsiębiorczości

Jakie działania są podejmowane by powstrzymać rosnącą stopę bezrobocia wśród absolwentów szkół wchodzących na rynek pracy? Po wprowadzeniu nowego przedmiotu w szkołach ponadgimnazjalnych pod nazwą „Przedsiębiorczość”, podstawa programowa zmieniła się jedynie w formie i obejmuje moduły tematyczne kilku przedmiotów, nauczanych do tej pory osobno. Są to: prawo, marketing, rachunkowość, ekonomia przedsiębiorstw, biurowość, psychologia, ekonomia (w ujęciu mikro i makro).

Absolwent zarówno szkoły średniej jak i wyższej oprócz nabytych umiejętności zawodowych powinien być mobilny, asertywny, innowacyjny, czyli przedsiębiorczy. Co rozumiemy pod pojęciem przedsiębiorczości? Czy tylko cechy osobowościowe czy również elementy wiedzy?

McKenzie, Nardinelli, Kamerschen² zdefiniowali osobę przedsiębiorczą jako kogoś, kto odkrywa potencjalnie zyskowe możliwości, organizuje i kieruje przedsięwzięciami, mającymi produktywny charakter.

¹ „Reforma Kształcenia Zawodowego”, Praca zbiorowa Pracowni Doskonalenia Nauczycieli Przedmiotów Zawodowych pod red. Elżbiety Goźlińskiej, CODN Warszawa 1997

² „Ekonomia” Mckenzie, Nardinelli, Kamerschen, Fundacja Gospodarcza NSZZ „Solidarność”, Gdańsk 1991

Przedsiębiorczość zdefiniowano również jako³ kierunek myślenia przyjęty w rozwiązywaniu problemów przede wszystkim ekonomicznych przyznający ludziom prawo do podmiotowości, czyli uczestnictwa w tworzeniu i przekształcaniu gospodarki, w której nie są biernymi wykonawcami, ale inicjatorami działań;

- zdolność do zorganizowania i zarządzania czynnikami wytwórczymi takich jak: praca, kapitał, ziemia;
- zdolność do tworzenia nowej działalności lub jej zmiany na podstawie innowacji, otwartość na zmiany;
- umiejętność dostrzegania i doskonalenia pomysłów w połączeniu z gotowością podejmowanie ryzyka;
- cecha lub sposób zachowania się, które to cechy lub zachowania sprowadzają się do gotowości i zdolności podejmowania oraz rozwiązywania w sposób nowatorski i twórczy pojawiających się problemów i zagadnień;
- umiejętności zaspokajania potrzeb tak swoich, jak i cudzych.

Z kolei Encyklopedia biznesu⁴ opisuje przedsiębiorczość jako podejmowanie się realizacji nowych, trudnych zadań, lub też w węższym znaczeniu jako zespół cech warunkujących osiągnięcie sukcesu w organizowaniu, kierowaniu i kontroli działalności przedsiębiorstwa.

Można, zatem zdefiniować główne cechy przedsiębiorców, są to m.in. umiejętność dostrzegania potrzeb i doskonalenia pomysłów oraz gotowość do podejmowania ryzyka.

Z przedsiębiorczością ściśle związane są innowacje, czyli wdrażanie nowych technologii, organizacji i instytucji. Innowacje technologiczne są następstwem postępu naukowo-technicznego, natomiast innowacje organizacyjne i instytucjonalne są mocno związane z przedsiębiorczością, stanowią jej ważny element. Proces wdrażania innowacji łączy się z ponoszeniem ryzyka, które podejmuje innowator, dlatego w rozwiniętych gospodarkach rynkowych stworzono specjalne systemy ich finansowania (m.in. venture capital).

Niezależnie od tego, w jakiej formie przedstawimy przedsiębiorczość, muszą pojawić się cechy takie jak: kreatywność, gotowość do podejmowania ryzyka, innowacyjność, asertywność. Zatem „Przedsiębiorczość”, a także zajęcia edukacyjne zbliżone celami winny ujmować przekazywanie nie tylko wiedzy teoretycznej, ale również wiedzę o cechach osobowościowych. Jak to zrobić efektywnie?? Spróbowano poniżej ocenić w praktyce techniki skutecznego nauczania przedsiębiorczości. Praktycy twierdzą, jednak, iż pewnych zachowań u młodych ludzi nie można wykształcić na wybranych zajęciach edukacyjnych, musi być to proces ciągły, a więc wprowadzony jako element wszystkich zajęć.

3. Techniki nauczania przedsiębiorczości

Definicje, sformułowania tego terminu są istotne ze względu na to, iż pedagodzy muszą być nie tylko świadomi, jaką wiedzą oraz jakimi cechami powinna charakteryzować się osoba przedsiębiorcza, ale potrafić przekazać te cechy innym. W placówkach oświatowych zaleca się do przeprowadzania zajęć pedagogicznych z „Przedsiębiorczości” tzw. metody aktywizujące młodzież.

Do metod takich zalicza się:

- 1) Gry dydaktyczne (funkcyjne, decyzyjne, symulacyjne, planowe)
- 2) Projekty edukacyjne.
- 3) Mapa pojęciowa
- 4) Dyskusja dydaktyczna (burza mózgów, dyskusja konferencyjna, dyskusja okrągłego

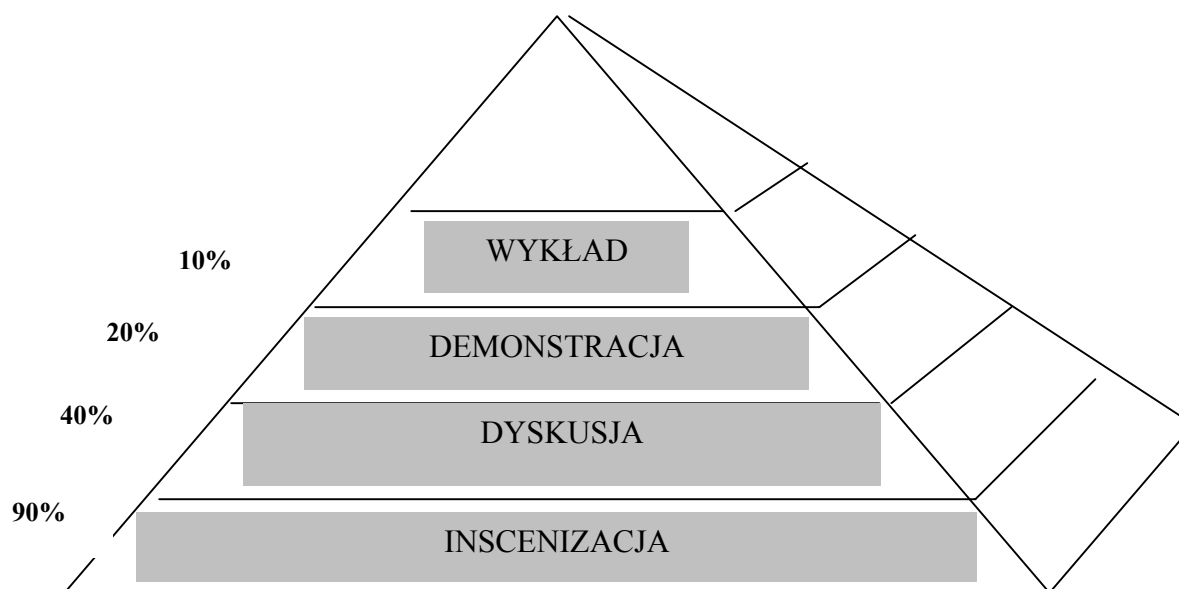
³ <http://www.przedsiębiorczosc.friko.pl> - Wstęp - Przedsiębiorca to TY - serwis dla ludzi przedsiębiorczych

⁴ „Encyklopedia biznesu”, Noga A., Wydawnictwo Profesja, Warszawa 1995.

stołu, dyskusja punktowana, panelowa, wielokrotna, związana z wykładem, metaplan, śnieżna kula = dyskusja piramidowa, kielecka, brzęczące grupy, debata).

5) Jigsaw.

Każda z tych form charakteryzuje się różną atrakcyjnością ze względu na % zapamiętywanego materiału. Najczęściej stosuje się te metody, które pozwalają opanować młodzieży jak największą partię materiału i jednocześnie uczą ich podejmowania decyzji w różnych sytuacjach. Wykaz % wartości zapamiętywanego materiału przedstawia tzw. stożek Dale'a:

Rysunek1 Stożek Dale'a

Źródło: Praca zbiorowa Pracowni Doskonalenia Nauczycieli Przedmiotów Zawodowych pod red. Elżbiety Goźlińskiej „Reforma Kształcenia Zawodowego”, Wydawnictwa CODN, Warszawa 1997

90% przekazywanej informacji w formie inscenizacji pozostaje w pamięci ucznia. Oznacza to jej największą atrakcyjność. Jednak nie do każdego zagadnienia można zastosować takową technikę przekazu informacji.

Spośród metod aktywizujących uczniów/studentów do intensywniejszej nauki należy wybrać taką, która umożliwi im zapamiętanie jak największej partii przekazywanego materiału.

Z tego względu należy uwzględnić cel zajęć i planowany efekt. Jeśli uczeń/student ma rozwijać umiejętności, wdrażać to, czego się nauczył, zdobyć nowe doświadczenie, wówczas należy zastosować jedną z form: ćwiczenia, symulacje, inscenizacja. Gdy uczeń/student ma tworzyć nowe pomysły (rozwiązania), odnieść je do własnego doświadczenia lub sytuacji oraz zaakceptować kontrowersyjną ideę preferowane są wówczas formy dyskusji grupowej, badań indywidualnych przypadków, inscenizacji, projektów edukacyjnych.

Do najczęściej stosowanych metod w nauczaniu „Przedsiębiorczości” stosuje się projekty edukacyjne, gry dydaktyczne, niektóre formy dyskusji dydaktycznej oraz mapę pojęciową.

Projekty edukacyjne, inaczej cykl zaplanowanych działań. Projekty takie realizowane są w dłuższym okresie czasu (np. semestr, rok) przez grupę uczniów lub indywidualnie.

Metoda projektów pozwala na kształtowanie u uczniów wielu umiejętności związanych z podejmowaniem konkretnych działań: od fazy ich planowania i poszukiwania wsparcia (czasami również finansowego), aż po ich realizację i ocenę, ze szczególnym uwzględnieniem

umiejętności uniwersalnych jak:

- umiejętność pracy w grupie,
- formułowanie problemów,
- planowanie i organizacja własnej pracy,
- umiejętność integrowania wiedzy z różnych przedmiotów nauczania,
- krytyczne analizowanie informacji,
- formułowanie i wyrażanie własnych opinii,
- podejmowanie decyzji grupowych,
- rozwiązywanie konfliktów,
- samoocena własnej pracy.

Metoda ta rozwija samodzielność, rozwija myślenie twórcze, wzmacnia motywację poznawczą, integruje wiedzę szkolną i pozaszkolną.

Kolejną formą nauczania są **gry dydaktyczne**, czyli celowo organizowana sytuacja, w której osoby uczące się konkurują ze sobą w ramach określonych „reguł” gry.

Głównymi cechami gry są:

- aktywność uczących się,
- interakcję między nimi,
- celowo organizowana sytuacja dydaktyczna,
- konkurencja między uczestnikami gry,
- określone reguły gry wyznaczające zakres i rodzaj czynności wykonywanych przez graczy.

Sytuację dydaktyczną organizuje nauczyciel w ten sposób, aby uzyskać określone cele, spodziewane w wyniku kształcenia.

Dyskusja dydaktyczna to kolejna forma z aktywizujących metod nauczania, której istota polega na zorganizowanej wymianie myśli i poglądów uczestników grupy na dany temat.

Najbardziej powszechną formą dyskusji jest burza mózgów, dyskusja panelowa oraz metaplan (tzw. „cicha dyskusja”).

Dzięki stosowaniu dyskusji jako metody nauczania rozwija się następujące umiejętności:

- dokładnego, ścisłego formułowania własnych myśli i równie uważnego słuchania innych,
- oddzielania argumentów od pseudoargumentów i umiejętności oceniania wartości argumentu,
- analizowania i oceniania faktów, sięgania do źródeł,
- rozumienia innych ludzi i ich poglądów,
- korzystania z doświadczenia innych przy rozpatrywaniu trudności,
- wymiany poglądów, wnikania w myśl innych i rozumienie się,
- wyrabianie postaw szacunku dla partnerów i współpracowników.

Ostatnią z form to **mapa pojęciowa**, inaczej zwana mapą mentalną. Polega na opracowywaniu problemu przy pomocy plakatów, rysunków, obrazków, symboli, haseł. Pozwala na tworzenie struktury wiedzy, ukazania związków i zależności między różnymi kategoriami zjawisk, pojęć.

Metoda ta pozwala wykształcić u uczniów następujące umiejętności:

- twórcze myślenie,
- „porządkowania” wiedzy,
- wyrażania własnych poglądów,
- negocjowania,
- współpracy w grupie,

- uzgadniania stanowiska.

Różnorodność form nauczania pozwala na wykształcenie u uczniów pozytywnych cech zbieżnych z cechami osoby przedsiębiorczej.

4. Studium przypadku - Techniki nauczania stosowane w szkołach ekonomicznych (Świdnica, Wałbrzych, Wrocław) ich przydatność w przyszłym życiu zawodowym absolwenta.

Przedstawiona zostanie próba oceny wyżej wymienionych metod w trzech wybranych szkołach ekonomicznych w Świdnicy, Wałbrzychu i Wrocławiu. Szkoły te kształcą w zawodach takich jak: technik ekonomista, technik rachunkowości, technik handlowiec, technik prac biurowych oraz technik organizacji reklamy, itp.

W placówkach tych zwraca się uwagę na stosowanie metod aktywizujących młodzież, ze względu na większe wymagania potencjalnych pracodawców co do umiejętności przyszłych absolwentów. Najczęściej stosowaną jest forma **projektów edukacyjnych** realizowana poprzez tworzenie biznes planów, planowanie, tworzenie oraz analizowanie statystyczno-marketingowych opracowań dla firm, instytucji zewnętrznych, wykonywana przez grupy aktywnych uczniów.

Inną formą stosowaną na zajęciach lekcyjnych jest **gra dydaktyczna**, realizowana poprzez tzw. przedsiębiorstwo symulacyjne, gdzie każdy uczeń/student ma za zadanie wykonywanie określonych czynności jako np. prezes spółki z o.o., kasjer, pracownik kadr, magazynier, itp. podejmowanie decyzji w sytuacji przypisanej przez pedagoga. Kolejną formą jest **mapa pojęciowa**, stosowana przede wszystkim na zajęciach powtórzeniowych, gdyż pozwala uczniom/studentom usystematyzować wiedzę i powiązać ją z informacjami z innych zajęć edukacyjnych.

Metody te przynoszą największe korzyści dla uczniów/studentów, gdyż w przyszłym życiu zawodowym wykorzystają nabyte umiejętności. Stosowanie tych metod pozwala rozwinąć wśród uczniów cechy niezbędne osobom przedsiębiorczym, a jeżeli takowe już istnieją, wówczas zostają utrwalone poprzez tego typu techniki nauczania, a w przeciwnym wypadku u uczniów o słabo rozwiniętych cechach wykształca się umiejętności samodzielnej pracy oraz są widoczne przejawy aktywności w grupie.

W szkołach tych przeprowadzono sondaż dotyczący stosowanych metod, przebadano 9 grup programowo najwyższych (198 uczniów). Około **80%** uczniów/studentów potwierdziło, że metody aktywizujące pozwalają na opanowanie umiejętności i nowych zagadnień na dłuższy okres czasu. Metody te dają możliwość połączyć wiedzę z kilku przedmiotów, co przy tradycyjnych metodach nie zawsze było możliwe. **50%** uczniów potwierdziło, że takie metody uczą ich nowego spojrzenia na problemy gospodarki, a przede wszystkim twórczego, samodzielnego myślenia.

Generalną zasadą nauczania zawodowego, czyli przedsiębiorczości jest opanowanie umiejętności kluczowych niezbędnych w przyszłym życiu zawodowym.

Należy jednak pamiętać, iż efektywność takich metod zależy od prowadzącego zajęcia oraz od młodzieży. Przed rozpoczęciem zajęć należy dokonać rozpoznania osobowości każdej grupy uczniów i wówczas przystąpić do stosowania aktywnych metod, gdyż niewłaściwe przygotowanie pedagoga do pracy nie przyniesie pożądanych efektów.

Gdy dokona się prawidłowego rozpoznania cech osobowości szkolonej młodzieży, formy nauczania oraz wiedzy przekazywanej, wówczas sukces w postaci prawidłowo przekazanej, utrwalonej oraz zastosowanej wiedzy jest gwarantowany.

Metody nauczania zastosowane w w/w szkołach ekonomicznych w okresie dłuższej obserwacji dają efekt pozytywny. Większość absolwentów szkoły w przypadku nie znalezienia jakiegokolwiek formy zatrudnienia znajduje rozwiązanie trudnej sytuacji na rynku pracy poprzez samozatrudnienie.

Należy, zatem stwierdzić, iż tego typu techniki nauczania przy zwiększonych nakładach finansowych zwrócą się w dłuższym okresie czasu, tzn. zmniejszy się istniejące lokalne bezrobocie absolwentów.

Zdolność do zatrudnienia jednostki⁵, jej autonomia, jej możliwości adaptacyjne, są związane ze sposobem, w jaki będzie ona mogła połączyć swe rozmaite umiejętności i je rozwijać. Sam człowiek stanie się głównym aktorem i konstruktorem swoich kwalifikacji: jest on w stanie łączyć zdolności formalne z kompetencjami nabytymi w praktyce zawodowej i z inicjatywami osobistymi w dziedzinie kształcenia. Stworzenie i rozwinięcie przydatności do zatrudnienia oraz lepsze opanowanie drogi kariery zawodowej wymaga przede wszystkim urozmaicenia ofert edukacyjnych, stworzenia dróg przejść pomiędzy poszczególnymi stopniami w hierarchii zawodowej, zwiększania doświadczenia przedzawodowego oraz otwarcia wszelkich możliwości dla mobilności.

⁵ „Nauczanie i uczenie się” Biała Księga Kształcenia i Doskonalenia, Komisja Europejska, Wyd. Wyższa Szkoła Pedagogiczna TWP, Warszawa 1997